

ban valószínű, A kritika kiemeli és rovására írja azt a *feltételezését*, hogy Petőfi láthatta Pozsonyban Széchenyit — egy kis városban az országszerte ismert nagy embert —, aki vele ugyanegy időben tartózkodott ott. Ez nem valószínű?

Rovására csak azt írjuk, ha állításaiban téved. Van ilyen. Azt írja, hogy a költő Sopronból „mindenkinél jobban ismerte” Jellacsics Józsefet. Jellacsics a Gollnerregiment törzstisztje volt, ezredtársa Petőfi-nek, de nem a költő „századának őrnagya”, az ezredtörzs nem is Sopronban állomásozott, hanem Bregenzben, Jellacsics is ott szolgált. A szerző hibátlanul regisztrálja Petőfi soproni tartózkodásait, olyan tekintélyek tévedéseit igazítja helyre, — elfogadhatóan — mint Ferenczi Zoltán, ez az ellenőrző-kutató munkája végtelenül hasznos. De éppen itt kell megjegyeznünk, hogy abban a kérdésben, vajon a költő fellépett-e 1843-ban a pozsonyi színpadon, Nagy Ignác *Tisztújításában*, a szerző téved, amikor Ferenczi tévedésére mutat rá. Ferenczi ugyanis ugyanazt állítja az életrajzában (II. 310.), amit Szalatnai: nem lépett fel. És ez a valóság. De ezt nem mondhatjuk el egy másik állításáról; a szerzőnek az az álláspontja, hogy 1848. március 15-e után „Pozsonyban jól tudták a főurak, hogy most Petőfi a legfontosabb személy az országban, aki a nép hangulatát irányítja”. Ez így elfogadhatatlan, mert ellenkezik a történelmi valóval; Petőfi iránti rajongásunk sem változtathatja meg írásainkban azt a tényt, hogy Pozsonyban, Pesten, Bécsben, de szerte Magyarországon, de szerte Európában jól tudták, hogy akkor a legfontosabb személy, aki a nép hangulatát irányítja, — természetesen, — Kossuth.

Vitakozhatunk tehát Szalatnaival, de akinek ezzel a könyvével szerzett érdemei ma

már vitathatatlanok. Ha semmire sem volt jó, hogy négy esztendő múltával emlékezzünk meg e helyen erről a könyvről, arra az egyre talán igen, hogy ma már tisztán látjuk: ez a mű igen jelentős segítséget az eljövendő teljes Petőfi-biográfia számára. Nagy kár, hogy a szerző ilyen irányú munkásságát nem folytatja évek óta; igen sajnálatos, hogy a költő családjának annyira hiányos történetéből csak töredéket ad, holott senkit sem ismerünk, aki erre a félig elhanyagolt, félig elhallgatott kérdéskörre ma alaposabb választ adhatna, mint éppen a pozsonyi Szalatnai Rezső.

De jegyezzük meg végül itt, hogy napjainkban a költőnek csak két városa — Pozsony és Sopron — kapott olyan „lokálpatriótát”, mint Szalatnai, illetve Csatkai Endre. Egy évtizednyi időt vesztettünk a részmunkánál azzal, hogy helyi kutatók értékes gyűjtése áll asztalfiókokban. Volt a múltbeli Petőfi-irodalomban egy tájakra szakadó kutatótevékenység is — ha úgy tetszik, provincializmus —, amelyre egy nemzedék felépíthetett egy életrajzot. Ez ma hiányzik, a költő nagy életrajzi területeinek, Félegyházának, Szabadszállásnak, Dunavecének, vagy Szalkszentmártonnak — csak néhányat említettem — felkészült helyi kutatói eddig igen kevés támogatásban részesültek. Irjanak! — ha tévednek, vagy a helyi hagyományok varázsa elragadja tollukat, majd vitázunk velük, de sírba ne vigyék hasznos ismereteiket, mint Osváth Gedeon Aszódon, mint Biszkup Ferenc Mezőberényben, mint Kiss Béla Kiskőrösön. A város és a költő viszonyának kutatóira, a táj irodalom-történetészeire nagyobb szükség van, mint bármikor volt.

Dienes András

MÁTYÁS A KORTÁRSÁK KÖZÖTT

A bevezetőt írta Elekes Lajos. A szövegeket válogatta H. Balázs Éva. Bp. 1957. Bibliotheca. XL,202 I. (Aurora, 5.)

Hasznosan szolgálja a magyar történelem egyik jelentős szakaszának népszerűsítését Elekes Lajos és H. Balázs Éva kötete. Mátyás kora — amint Elekes is mondja —, fogalom, mert a király egyéniségében mintegy összegeződtek Magyarország fejlődésének fő kérdései. A bevezetőnek tehát éppen úgy, miként a válogatásnak, sok — és éppenséggel nem könnyű — problémára kellett tekintettel lennie.

Elekes előszava törekszik is a szükség-szerűen sokoldalú jellemzésre, nem részletezi kelletlenül bővebben a központosított feudális monarchia létrejöttének gazdasági-politikai

kritériumait, sőt, amikor az arányosra méretezett milió-rajz után a magyar helyzet általános bemutatását azzal zárja be Mátyásról szólva, hogy „az átmeneti sikerek kivívásában — az öt trónon tartó társadalmi erőknél túl — kivételes egyéniségének is szerepe volt”, — élve a lehetőséggel, nyomban rátér tulajdonképpeni feladatára.

A király személyiségének általános jellemzése után felvázolja a hatalom első éveinek számos nehézségét: a főúri pártharcokból eredő labilis erőviszonyokat, és Mátyásnak trónja biztosítását célzó intézkedéseit. A belső helyzet elemzésekor első helyen tárgyalja

a XV. századi magyar polgárság növekvő szerepét. Elekesnek igaza van, amikor megkülönböztetett figyelemmel kíséri ennek az új osztálynak kialakulását, helyzetkedését és befolyását, felfogásunk szerint azonban az ekkori hazai polgárság korántsem volt olyan fejlett, hogy számottevő politikai súlya lehetett volna már a közéletben. Következésképp a tanulmányban több helyütt elszórt megjegyzések és kiemelt citátumok meglehetősen relatív értékűek más, ezt nem támogató adatok számához viszonyítva.

Elekes egyébként nem látszik hivatni ebben a kérdésben, mert gyakran hivatkozik az ezzel kapcsolatos problémák kellően fel nem derített, különben is rendkívül szövevényes voltára. A továbbiakban világos gondolatmenettel részletezi Mátyás külpolitikáját, diplomáciai manővereit, végül foglalkozik a reneszánsz műveltség jelentkezésével és ez időbeli hatásával. Elekes itt kissé szükszavú bizonyul. Nem felel meg ugyan semmi lényegesről, szól a reneszánsz művészet legfontosabb jelenségeiről, jelentőségéről, és kitér a budai udvar humanista szellemi életére is, de (a korábbi fejezetek tanúsága alapján) ezek helyett mintha szívesebben merülne el a gazdasági-társadalmi viszonyok taglalásába. Épp ezért, a bevezető tanulmány egészét tekintve e fejezet összépe némileg aránytalannak tetszik.

Mindamellet, hogy Elekes értékelései általában elfogadhatók, nem világos, hogyan értelmezzük alábbi megállapítását, miszerint „... a hazai humanizmus már Mátyás előtt olyan csúcsokra emelkedett, mint Vitéz levelezése, vagy Janus költészete.” (XXXVII. 1.). Kétségtelen tény, hogy Janus már itáliai korszakában neves költő, a hazai humanizmus azonban Vitéz itthoni működésén kívül a hazatért Janussal együtt éri el „csúcsait”. S mint ismeretes, ez már nem „Mátyás előtt” volt.

Elekes Lajos tömör, mégsem fárasztó stílusban megírt bevezető tanulmányáról végeredményben azt mondhatjuk, hogy eléri célját, és nem szigorúan tudományos igényű összefoglalásában eredményes lépéseket tesz, hogy Hunyadi Mátyás sokoldalú tevékenységét „elődeinknél hívebben” magyarázza.

H. Balázs Éva válogatása ugyanazt a problémát igyekszik megoldani, amit Elekes tanulmánya: Mátyás király alakjának történelmi hűségű bemutatását. Csakhogy neki a kortársi adatok segítségével kellett célhoz érnie. Szöveggyűjteménye, az általa nyújtott anyagot tekintve, nem hagy sok kívánnivalót maga után. Sikeresnek érezzük a változatosan összeállított rövidebb-hosszabb dokumentumok, vagy irodalmi alkotások teljes, vagy szemelvényes közlését, melyek közül nem egy éppen H. Balázs Éva fordításában látott magyar nyelven először napvilágot.

Sajnálatos viszont, hogy antológiájának szerkezeti felépítése egyáltalán nincs összehangolva Elekes fejtegetéseivel. Nem vitatjuk el természetesen a kötet szempontjainak jogosultságát, de érzésünk szerint előnyösen lehetett volna alkalmazni (logikusabb voltánál fogva) Elekes gondolatmenetét. H. Balázs ezáltal nem kényszerült volna olyan nehezen indokolható szétválasztásra, mint amilyen pl. a IV. és VI. fejezetnél tapasztalható. Az előbbi „Küzdelem az erős államért” címen főként a hazai főúri ellenállással foglalkozik, holott ennek a küzdelemnek egyik nem kevésbé jelentős láncszeme volt Mátyás harca a királyi főkegyúri jog gyakorlásáért a pápasággal szemben. Erről azonban csak a VI. fejezetben olvashatunk, s közben az V. fejezet a királyi udvartartás reneszánsz és humanista fényét igyekszik felvillantani az olvasó előtt.

Bár az antológia különféle szakaszainak arányossága különben sem mindig megnyugtató (a törökellenes politika mintha jobban kidomborodnék a Habsburg-ellenes rovására stb.), itt, a művészeti élet bemutatásakor, legfőképpen nem az. H. Balázs Éva elköveti azt a hibát, hogy a humanisták Mátyás királlyal kapcsolatos irodalmi alkotásait kirekeszti ezzel az al-címmel: „Humanista kultúra az udvarban.” Pedig kívánatos lett volna vagy itt, vagy a kötet más helyén közölni legalább Naldyustól (*De laudibus augustae bibliothecae*, etc.) és Cortesiustól (*De virtutibus bellicis Matthiae Corvini*) szemelvényeket, ha már Thebaldus *Oratio*-ját, Bonfini, Hassensteini Bohuslav és Verinus epigrammait mellőzte is.

Persze kétségtelen, hogy a különféle humanista művek a gyűjtemény fejezeteihez képest sokszor határesetet jelentenek, s így magyarázható nyilván az is, miért találkunk máshol, és éppen nem a humanizmussal foglalkozó fejezetben Janus Pannonius nevével. De azt már nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy az Elekestől is (mél tán) kiemelt Vitéz Jánostól, továbbá a nem kevésbé jelentős Váradai Pétertől egyetlen sort sem találunk az egész könyvben. Ez legalább olyan meglepő, mint Callimachus *Attila*-jának teljes mellőzése.

Nagyon helyénvalónak tartjuk a válogatás IX. fejezetét, amely Mátyásnak a népköltészetben megjelenő alakját állítja elének. Ezúttal azonban két megjegyzést szeretnénk tenni. Kételkedünk ugyanis abban, hogy a közölt anyag javarésze korabeli vagy legalább közel egykorú fejlemény lenne (a leg-hitelesebb talán Heltai néhány feljegyzése), és sajnálatosnak minősítjük, hogy a válogatás nem terjedt ki a szomszéd — elsősorban délszláv — népek folklóranyagára is.

Mindezekből úgy tűnik, mintha H. Balázs Éva a szemelvények összeállításakor, az

alapul vett néhány történeti forráskiadványon kívül, nemigen lett volna tekintettel a korabeli irodalmi emlékekre. Legfőképp azokra a költői művekre, amelyeknek eddig nem volt még magyar műfordítása. Ez persze óhatatlanul hiányossá teszi egyébként ügyesen szerkesztett gyűjteményét.

Végezetül a szövegközléssel összefüggő pár észrevételemet teszem meg. A források megjelölése általában megbízható. Elírás következtében azonban pontatlanság csúszott be a Ferdinánd királyhoz intézett levélnél (155—157.), hol is mind a szöveg után, mind a jegyzetben (197. l.) tévesen szerepel Mátyás levelezésének kötettszáma. A szóban forgó levél nem az I., hanem a II. kötet 367—368. lapjain olvasható.

Állandó következtelenség tapasztalható a kiszakított szövegrészek jelzésénél. H. Balázs pl. a Veronai Gáborhoz írott levél kezdetén feltünteti a kiemelés, a befejezésnél viszont (158. l.) már elhagyja a három pontot. Egyáltalán nem jelzi a kihagyásokat a római bíbornoki kollégiumnak küldött levélnél (159. l.). Pedig nemcsak a kötetben közölt részlet kezdeténél kellett volna ezt megtennie, de „... a keresztény ügy is mennyire a szívén fekszik.” mondat után is, mert a következő mondat (L.: Mátyás király levelei, II. p. 47. „Fuit et hoc nobis grave,” etc.) egy hosszabb, kihagyott szövegrész után áll. Ugyancsak nincs ott a három pont a befejezés után sem, jóllehet az eredeti közel egy oldalon át folytatódik meg.

Vannak hasonló esetek a *szövegátvételeknél* is. Pecchinoli jelentésének Fraknoi fordításában idézett helye több eltérést mutat. Az első részletnél (118. l.) csupán azt nem jelölte H. Balázs, hogy Mátyás beszédét nem közli előlről. A második szemelvénynél méginkább nem követi mindenben Fraknoit. A beszéd kezdetén nem teszi ki a pontokat, sőt, a „... fáradságot igényelnék.” (p. 126.) után egy mondatot, ugyanezen lap második bekezdésének második mondatában pedig egy szót hagy ki, — minden jelzés nélkül.

Amikor Bonfinitól közli a kenyérmezei csata lefolyását, Geréb László fordítását veszi át H. Balázs Éva. (Szöveggyűjtemény, I/1. 103; először: Mátyás király. 1943. 68.) Sajnos, nem veti össze az eredetivel. Bonfininek ezt a mondatát: „... reconderantque a tergo predam et collatis utrinque signis cum magna ferocia congregentur;” Geréb így adja vissza: „... a zsákmányt maguk mögé rakták... A zászlók mindkét felől előrelódultak és vadul összecsaptak.” Az antológia szövege pontosan követi Geréb fordítását (még tipográfiai is), így azt a látszatot kelti, mintha a két mondat között szövegrész maradt volna ki.

A másodkézből vett magyar fordítás átvétele megbosszulta magát egy másik alka-

lommal is. Janusnak „Frigyes császárhoz, a magyar koronáról” c. epigrammáját ugyancsak a Szöveggyűjtemény alapján iktatta kötetébe H. Balázs Éva (I/1. köt. 77. l.). Arra azonban nem figyelt fel, hogy az egyik sor („És a te Alberted oly kora veszte az is.”) zavaros értelmet ad. Ha visszakereste volna Hegedűs István kötetében a kérdéses verset (183. l.), nyomban láthatta volna, hogy a két utolsó szó felcserélődött (...veszte is az.”), tehát könnyű lett volna kijavítani.

Olyasmi is előfordul, hogy feleslegesen ki-pontozza a szöveg kezdetét (Levél Vezenyi Lászlóhoz, p. 32.), holott a teljes szöveget hozza magyarul. A forrásjelzésekkel kapcsolatban megemlítem még, hogy a 153. lapon Galeotto textusa után (valószínűleg a nyomda hibájából) semmiféle utalás nincs.

A fordításról kedvezen vélekedhetünk. Vitatható azonban, miért kellett „... huiusmodi carmina”-t „... regés énekek”-nek fordítania (7. l.) még akkor is, ha a szöveg összefüggését tekintve jó. Szerintünk a szemelvényt megelőző tájékoztatásban ki kellett volna térni a kihagyott részletre is, így a fordítás első mondatában nem kellett volna megmásítani az eredeti értelmet.

Az egyébként olvasmányosan és mondatról mondatra pontosan tolmácsolt gyűjteményben két hely fordítása okoz problémát, melynek magyarázatával adós marad H. Balázs Éva.

Mátyás király Viktorin herceghez írott levelének befejező mondata így hangzik: „De quibus omnibus nec per vos imputari nobis volumus, nec per quempiam merito posse credimus, cum et alii omnes et vos ipsi in nullum iustium quam in vosmet ipsos causas huiusmodi belli referre possitis.” (Mátyás kir. levelei, I. 205.). A fordító ezt így adja vissza: „A hadak legfőbb ura, az igaz ügy pártfogója legyen segítségünk!” (64. l.)

Az Estei Herkulesnek szóló levél egy kitételét: „cum pluribus servis” (Mátyás kir. lev., II. 232.) ekképp fordítja: „ötven szolgál.” (72. l.)

Végezetül még megemlítem, hogy fordításában H. Balázs szinte alig vét a magyarosság ellen. Elégé kivételes hát az olyan hely, mint a Jajca bevételéről szóló jelentés egy mondata, ahol túlságosan is követi a latin mondat szórendjét: „ac insuper eas partes, quae castris meis vicine erant, lacessere cepisset...”; magyarul: „sőt a táborommal szomszédos területeket támadni kezdte.”

Végső összegezésben úgy látjuk, hogy a fellemlített hiányok és problémák ellenére is tanulmányozásra érdemes kötetet ismerünk meg.

V. Kovács Sándor